

Seyyid Bey (V. 1925) ve Medhal Adlı Eseri'nin Tanıtımı | Neslihan Vural

İDE AKADEMİ DÖNEM ÖDEVİ 2020-2021

Ergin, Türk Maarif Tarihi, c. III-IV, s.1094

Mehmed Seyyid Bey 1873 yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. Hayatı ve eğitim süreçleri ile ilgili detaylı bilgi bulunmayan Seyyid Bey'in medrese eğitimi aldığı daha sonra İstanbul Hukuku Mektebi'nde okuduğu bazı kaynaklarda geçmektedir. Mezuniyetinin ardından bir müddet avukatlık yaptığı da bilgilerimiz arasındadır. [1] Avukatlığın ardından mezun olduğu okulda dersler vermeye başlamış, bilhassa usul-i fıkıh dersleriyle ilmi sahada şöhret bulmuştur. Öyle ki derslerindeki ilmi derinliği ve anlatımının güçlülüğüyle ön plana çıkan Seyyid Bey'in usul-i fıkıh notları daha sonra kitaplaştırılmıştır. Usul-i Fıkıh Dersleri I-II, Usul-İ Fıkıh Cüz'î Evvel: Medhal, Usul-i Fıkıh Dersleri Mebahisinden İrade, Kaza ve Kader, İctihad ve Taklid, Konferans: Hak Mefhumunun ve Kuvve-i Müeyyidesinin Suret-i Telakkisi Hakkında İslam Felsefe-i Hukukuyla Avrupa Felsefe-i Hukuku Arasında Bir Mukayese, Milk Mal ve Bey'in Mahiyet-i Hukukiyeleri, Hilafet ve Hakimiyet-i Milliye, Tarih-i Fıkıh Dersleri başlıca eserleri olarak sayılabilir. [2]

Seyyid Bey'in hukukçu kimliğinin yanı sıra siyasetçi bir kimliği de bulunmaktadır. İttihat ve Terakki fırkasının içinde yer aldığı hatta bu fırkanın başkanlığına kadar geldiği bilinmektedir. Daha sonra 1912 ve 1914 seçimlerinde de İzmir mebusu olarak Meclis-i Mebûsân'da görev almış, daha sonra Âyân Meclisi üyeliğine atanmıştır. Bu kadar siyasetin içinde olması elbette hukuki görüşlerinin şekillenmesinde de büyük pay sahibidir. Özellikle Medhal adlı usul eserinde daha önce usul eserlerinde görülmeyen halifelik ile ayrı bir başlık açması, iktidar, siyaset, tebaat, halifelik gibi konuları bir usul kitabında detaylıca işlemesi bunun en önemli göstergelerindendir.

Ayrıca Seyyid Bey Meclis üyesi bulunduğu sırada II. Meşrutiyet dönemindeki kanunlaştırma ve tadil-i kavânin çalışmalarında ilk olarak 1909 yılında komisyon üyesi olarak 1916'da ise Mecelle'nin eksik kalan kısımlarının tamamlanması ve tadili için olan kânûn-ı medenî komisyonunda üye olarak görev almıştır. Mecelle ile ilgili eleştirilerini ise Medhal'de yer yer dile getirmiştir.

Seyyid Bey'in Medhal'de müstakil bir başlık açtığı hilafet bahsi klasik usul eserlerinin sistematüğinde pek yer almayan bir bölümdür. Bu bölümün bir usul eserine yer verilmesi dönemin konjektürel hareketliliği ile de yakından alakalı olsa gerektir. Zira Seyyid Bey'in I. İnönü kabinesinde de adliye vekili olarak görev aldığı sıralarda halifeliğin kaldırılması gündeme gelmiş ve mecliste çok yoğun ve sert tartışmalar meydana gelmiştir. Bu esnada Seyyid Bey hükümetin savunduğu görüş olan halifeliğin kaldırılması gerektiği yönündeki konuşmasıyla gündeme gelmiştir. Daha sonra bazı siyasiler ve ilim adamları tarafınca da bu konuşma dolayısıyla ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Hilafetin kaldırılma sürecinde onun ilmi yönünün istismar edilmiş olabileceği dile getirilmiş daha sonra görevinden tasfiye edilmesi de buna delil gösterilmiştir.

Tüm bu siyasi hareketliliğin ortasında Seyyid Bey'in kanunlaştırma çalışmalarındaki rolü, ictihadın daha etkin kullanımı ve mezheplerin farklı görüşlerinden istifade etmede daha esnek bir anlayışın hâkim olması gerektiğini hararetle savunması oldukça dikkate değerdir. Bu görüşleri uzun yıllar öğrenciler tarafından da iltifata mazhar olmuştur. Seyyid Bey gerek Medhal'de gerekse Usuli Fıkıh Dersleri eserlerinde yer yer Mecelle'yi eleştirmektedir. Tek bir mezhebe bağlı kalınmasının doğru olmadığını, yer yer telfikin caiz saydığını dile getirmekte, kanunlaştırma çalışmaları arefesinde kendisini eleştirenlere "Başka bir mezhepten görüş almak, Avrupa'nın hukukunu almaktan daha mı tehlikelidir?" sorusunu yöneltmekte ve toplumun ihtiyaçları için gerekli olan fıkhi görüşün uygulanmasında bir beis görmediğini dile getirmektedir. Onun usuli görüşleri arasında sıklıkla dile getirdiği müftülerin, alimlerin de birer beşer olduğu, onların hukuki görüşlerinin kutsal ve sorgulanmaz kabul edilmesinin dönülmez yanlışlara götürdüğü düşüncesi usulde işlenen fetva usulü açısından

da önemlidir. Sadece tek bir mezhebe bağılı kalmanın Taklid bahislerinde ise Mecelle heyetinin, birçok yönden asra ayak uyduramayan bir kanun yaptığını, geleceğin ihtiyaçlarına değil, o günün ihtiyaçlarına bile cevap veremeyecek şekilde bir kanun doğduğunu ifade etmektedir.

Şatibi ekseninde daha çok makasidçi bir yaklaşımı esas alan Seyyid Bey ihtiyaçlara cevap vermek, sorunları çözmek ve ilerleme kaydetmek için daha esnek ve etkin yapılı bir ictihad anlayışını ortaya koymaktadır. Şüphesiz tüm düşünce yapısının arka planında 19. Yüzyıl itibari ile başlayan kodifikasyon hareketlerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Kıta Avrupa'da başlayan kanunlaştırma ve tedvin hareketlerinden İslam dünyası da etkilenmiş, Müslüman toplumların Batı'ya nazaran geride kalmışlık iddiasına kanun yapma ve ıslah çalışmaları ile çözüm arayışına gidilmiştir. Mecelle'nin ortaya çıkışında ve tadil komisyonunda yer alan Seyyid Bey'in bir de ıslahçı bir bakış açısına sahip İttihat ve Terakki Fırkası içinde yer alması göz önüne alındığında usul çalışmalarındaki orijinal bahisleri, siyasi eleştirileri daha anlaşılabilir olmaktadır.

Medhal adlı usul eseri şekil ve muhteva açısından ele alınacak olursa oldukça sade bir üslup ile kaleme alındığı görülmektedir. Meseleler bol ama anlaşılır örneklerle açıklanmıştır. Konular ana başlıklar ve yer yer alt başlıklar şeklinde olmak üzere tek metin halinde ele alınmıştır.

İhtilafı konularda tarafların delilleri zikredildikten sonra Seyyid Bey kendi görüşünü ortaya koyar. Bazen tarafların delillerini tenkit eder bazen bir tarafın görüşünü doğru bulup tercih eder.

Medhal üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu ana bölümlerden önce ise Seyyid Bey tarafından yazılmış bir Mukaddime bölümü bulunmaktadır. Birinci bölümde usul-i fikhin tarihi seyri ele alınmakta, Hz. Peygamber dönemi, Sahabe-i Kiram dönemi, Tabiin dönemi ve Müctehid İmamlar dönemi başlıklarıyla işlenmektedir. İkinci bölümde ise usul-i fikhin tarifi, konusu, gayesi, kaideleri ve diğer ilimlerle olan ilişkileri yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise eseri diğer usul eserlerinden farklılaştıran dönemin güncel konuları işlenmektedir. Din ve şariat, halifelik, ictihad ve taklid, İslami fırkalar, fıkhi ekoller, hüsün kubuh gibi önemli konular ele alınmaktadır. Bu bahislerde Seyyid Bey'in dönemin güncel soru ve sorunlarına sıklıkla yer verdiği görülmektedir.

*Bu tanıtım yazısı Seyyid Bey'in Usûl-i Fıkıh Cüz-i Evvel: Medhal, Matbaa-i Amire: İstanbul, 1333 künyeli eseri esas alınarak hazırlanmıştır. [1] Ergin, Türk Maarif Tarihi, c. III-IV, s.1094 [2] Sami Erdem, Seyyid Bey, TDV İslam Ansiklopedisi, c.37, s. 54-56.

*Bu tanıtım yazısı Seyyid Bey'in Usûl-i Fıkıh Cüz-i Evvel: Medhal, Matbaa-i Amire: İstanbul, 1333 künyeli eseri esas alınarak hazırlanmıştır.

[1] Ergin, Türk Maarif Tarihi, c. III-IV, s.1094 [2] Sami Erdem, Seyyid Bey, TDV İslam Ansiklopedisi, c.37, s. 54-56.

[1] Ergin, Türk Maarif Tarihi, c. III-IV, s.1094

[2] Sami Erdem, Seyyid Bey, TDV İslam Ansiklopedisi, c.37, s. 54-56.